

182

PLASTOVCE

PALÁST

Egyházi emlékek

HONISMERETI KISKÖNYVTÁR

A CÍMLAPON: Kastély, az egyházi iskola épülete
A HÁTLAGON: Plébániatemplom

A FALU KIS EGYHÁZTÖRTÉNETE

Ipolyságtól északra, a történelmi Hont megye közép-ső felében, ahol a Litava (Csábrág) patak a Korpona vizébe ömlik, közvetlen a magyar-szlovák nyelvhatáron települt a hagyományőrző katolikus falu, Palást község.

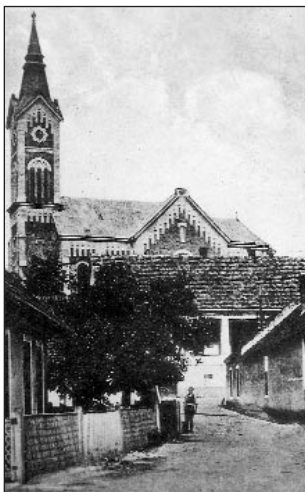
Már első írásos említése is egyháztörténeti vonatkozású: neve először **Plast** alakban egy **1156**-os oklevélben fordul elő, melynek értelmében az esztergomi érsek az itteni tizedelési jogát átengedte az esztergomi káptalannak. (Bakács I., 1971. 35., 166. l.)

A másik, Palásttal kapcsolatos feltételezett okiratot Werbőczyre (és másokra is) hagyatkozva Palásthy Pál említi. Ezt II. András állította volna ki a Szentföldön katonáskodó Borsnak, aki érdemei elismeréséül **1217-ben** megkapta volna „**terra Palast**“ birtokot; s ő lett volna a nemesített Palásthy család itteni ágának megalapítója. Ezt azonban Komáromy András már 1890-ben cáfolta, s az állítólag elveszett okiratot Györffy György sem említi. (Komáromy A., 1890. 132-138., Györffy Gy., 1987)

A falu neve egy Györffy által idézett 1232-es oklevélben **Palasth**, **1256**-ban pedig **Palast** alakban fordul elő. Többen állítják, hogy a község Szent György tiszteletére emelt templomáról az első írásos emlék 1299-ből maradt fenn. (Bakács I., 1971. 35., Csáky K., 1993. 12., Kiss L. 1996. 128.) Más források 1281-re teszik az első írásos említést. (Györffy Gy., 1987. 226., Piacsek, 1977. 1-2.) Tudjuk, hogy Szent István II. törvénykönyvének rendelete alapján Hont megyében is megépültek az első templomok. Létezésükről azonban csak a tatárjárást követő időkből vannak adataink. Bizonyára Palást temploma is a legrégebbiek közé tartozott.

A templomot furcsamód épp egy gyilkossággal kapcsolatos **1281-es** okirat említi először. Egy határkiigazítás értelmében a gyilkos palásti földjét, amely megkerülte az egyház rétjét (... circuit pratum ecclae...), köteles volt átengedni a megölt személy családtagjainak. Ez a Litava folyótól felhúzódtatott Álmosnak (az egyik Palásthy ősnek) az egyházzal (templommal) szemben lévő kúriájáig (... a fluvio Litava... ascendit circa curiam Almus contra eccliam). (Györffy Gy., 1987. 226.)

A falu neve egy **1299-es** birtokosztozkodást rögzítő okiratban **Palasth** alakban szerepel. Ez számunkra azért fontos, mert az írás már Szent György templomot említi, amelynek szentélye nyugat felé néz, a birtokhatár pedig kelet felől éri el küszöbét, és szimboliku-

A templom és az iskola egy régi képeslapon

san ezt is felosztották az ősök (... venit ad ostium ecclesiae b. Georgii...) (Piacsek L., 1977. 3-4., Györffy Gy., 1987. 226.)

Egy **1308-as** okiratból kiderül, hogy a templom előtt vezetett az országos közút Rakonca és Bozók irányába (... via publica... ante ecclam...), vagyis a templom bejárata valóban ezzel szemben lehetett. (Piacsek L., 1977. 4., Györffy Gy., 1987. 226.) Györffy említi, hogy a XIII-XIV. század

fordulóján „A megye köznemességét gyarapította némely udvari népek és várjobbágyok kiemelése a »királyszolgák«, seviensek közé. A Paláston lakó várjobbágyok fokozatosan nyerték el az »arany szabadságot« (1281, 1300, 1327)“. (Györffy Gy., 1987. 165.)

Egy Visegrádon kiadott **1331-es** okiratból arra is fény derül, hogy Palást temploma kőből készült (... cum eccl. lapidae...), s családi birtokként szerepelt. Ám a Palástthyaktól más birtokrésszel együtt ezt is elkobozták. Az ok pedig a Záh Felicián ellen elkövetett merénylet. Ez a Palástthyak egyik ágának romlását is okozta, ugyanis Felicián idősebb lánya, Sebe Palástthy Kopaj felesége volt. Bors fiait (így Kopajt is) felakasztották, palásti birtokukat pedig a király hívének, Besenyő Gergelynek adták. (Györffy Gy., 1987. 165.)

Az **1332/37.évi pápai tizedjegyzékben** már a falu papjának neve is felbukkan (Laurentius plebanus de Palast). Az összeírásból egyébként kiviláglik, hogy a plébánia évi jövedelme márkában számolva 1 1/4 volt, a fizetett tized pedig 8 garast tett ki. Ebből következtetve a palásti plébánia a vidék jól jövedelmező plébániái közé tartozhatott. (Györffy Gy., 1987. 171., 227.)

1418-ban a falu plébánosát név nélkül (plebanus de Palast), **1505-ben** pedig Stephanus plebanus de Palast-ként említették.

1514-1521 között Lázár (Rózsás Mihály) kanonok járta be az országot, hogy elkészítse Magyarország térképét. Ezen már a palásti templom is szerepelt. **Az 1552-es** palásti csata után „A vert had egy része, hagyomány szerint, a templom kerítésében vonta magát, de a török a templomot tüzes nyilakkal felgyújtván, a menekültek oda égtek.” A templom később újjáépült. (Palásthy P., 1890. XL-XLI.)

A XVII. század elejétől napjainkig az alábbi palásti plébánosokról van tudomásunk: Palotai Ábrahám (1630-1647), Zvoncsanszki János (1647-1671), Cseklészi János (1671-1674), Ozbelicz Péter (1674-1695) Joklovics György (1695-1732), Dobronyai István (1752-1758), Szóják János (1758-1764), Liptay Pál (1764-1766), Komáromi Antal (1766-1788), Simonovics András (1788-1797), Fribeisz Ignác (1797-1827), Erős Ignác (1827-1830), Birkés György (1830-1837), Pásztory János (1837-1868), Dezsöffy Gyula (1868-1883), Varjú Sándor (1883-1911), Dr. Horváth Zsigmond (1911-1937), Bartal Ráfael (1937-1948), Kovács Mihály (1948-1949), Kátai Imre (1949-1951), Mackó István (1951-1957), Danis Endre (1957-1968, az ő idejében a plébánián tartózkodott főtisztelendő Danis Lajos is.), Bartal Lajos (1968-1989), Bartal Károly Tamás (1989-1990), Mahulányi József (1991-1996), Urbán Ferenc (1996-2000), Wechter János (2000-). (Zsilka L., 1996. 25.; Kiss L., 1995. 128-130.)

A felsorolt plébánosok közül többnek a nevéhez fűződött egy-egy fontos esemény Paláston. Palotai Ábrahám működése alatt szereztek új harangot a palástiak a szügyiektől. Joklovics György kezdte meg 1709-ben az anyakönyvezést a plébánián. Gyurcsányi András szentelte fel a Palásthy-kastély kápolnáját. Varjú Sándor ideje alatt épült a római katolikus iskola és az új templom. Ő 1933-ban a község díszpolgára lett. Sírja a község temetőjében van. Dr. Horváth Zsigmond öntette újra a Fischer céggel az 1777-ben fel-

*A keresztfeszítést
megőrkítő triptychon*

szentelt harangot. Bartal Ráfael a Rózsaső című naptár és a Növényvilág című gyümölcsstermesztési folyóirat szerkesztője volt, 1945-ben ellenállt

a magyar nyelvű szentmisék betiltása miatt, és sokat tett a templom karbantartása érdekében. 1959-ben Danis Endre plébánossága alatt szentelték fel az új harangokat. Bartal Lajos itteni működésekor kapott a templom új koncertorgonát. A templom építésének idejéből származó értékes, Palásthy Pál adományozta orgona sajnos, elkerült Palástról. Mahulányi József volt az újrainduló egyházi iskola első felügyelője. Urbán Ferenc irányításával festették ki újra a templomot. Bartal Károly Tamás apát innen indult a jászóvári rendházba.

A korabeli és a mai évkönyvekben, statisztikai kiadványokban is találunk néhány, a palásti egyházközségre vonatkozó anyagot. Fényes Elek geográfiai szótárában 1044 itteni katolikusról és 89 evangélikusról olvashatunk. (Fényes E., 1851. 186). Palugyay Imre monográfiájában az 1107 palásti közül 997 katolikust, 84 evangélikust, 1 reformátust és 25 zsidót említ. (Ifj. Palugyay I., 1855. 625.) S. Somogyi K. névtára 1003 hívőről ír, akiknek nyelve magyar. (S. Somogyi K., 1878. 23) Az 1890-es népszámláláskor a falu 1545 lakosából 1448 volt a magyar, 5 a német, 87 a szlovák; 1408-an katolikusnak, 98-an evangélikusnak, 2-en reformátusnak, 37-en izraelitának vallották megukat. (Dr. Jekeltalussy J., 1892. 228-29.) 1980-ban a falu 1977 lakosának 75,87%-a volt magyar, 1991-ben pedig az 1804 lakosból 1334 magyart írtak össze. A szlovákok a lakosság 25,95%-át tették ki. A római katolikusok száma 1688, a reformátusoké 1, az evangélikusoké pedig 13. (Gyurgyik L., 1994. 155.)

AZ ŐSI, A RÉGI ÉS A MAI PALÁSTI TEMPLOM

Minden valószínűség, illetve az adatolható források szerint a XIII. században már állt a faluban az **ősi templom**. Piacsek Lajos helytörténeti kutató írja egyhelyütt, hogy „A Sípka- és az Abraha-ódal találkozásánál sarkantyúszerűen nyugat felé a 150 m-es szintvonalal körülhatárolt terasz nyúlik ki. Ez a Partdomb-terasz. A nyaktőnél, vagyis a Domb felé eső részen állt a Nyugat-keleti hossz tengellyel épült templom“.

Vele szemben, a mai nagymagtár helyén épült egykor Álmos kúriája, s az akkori templom főbejárata a kúria, vagyis kelet felé nézett. (Piacsek L., 1977. 2.)

A palásti ősi templom rajza szerepelt Lázár kanonok 1528-as térképén, s „joggal föltételezhetjük“, hogy ez a munka a valóságot mutatta. Eszerint a templom tornyos bejárata kelet felé nézett, a szentély északi oldalán pedig egy magas torony állott, mely bizonyára védelmi célból épült. (Piacsek L., 1977. 5-6.)

Említettük, hogy az ősi templomot az 1552-es gyászos kimenetelű palásti csata után a törökök felgyújtották s részben lerombolták. A helybeliek azonban nemsokára hozzáfogtak az újjáépítéshez. Piacsek említi, hogy a közhiedelemmel ellentétben a **régi templom** sem ott állt, ahol a mostani, hanem mögötte, mintegy másfél templomhossznyi távolságra. Ezt ugyanis az ősi romjain építették fel. (Piacsek L., 1978. 27., 53.) Palásthy Pál egy 1688-as „visitacionalis okmányra“ hivatkozva írja, hogy „A templom épülete első szemléletre kétszeres építésűnek mutatja magát: a sekrestye és a szentély régi **román stílusban** felépítve, a templom hajójától egészen elüt.“ A templomhajót már **gót stílusúra** építették. (Palásthy P., 1890. XXVIII.)

A vármegye egykori történésze, Hőke Lajos a múlt század

A régi egyházi iskola

hogy istenét háborítatlanul tisztelhesse benne, hogy a török portyázók lovaikat be ne kössék, s meg ne szentségtelenítsék“. (Höke L., 1868. 371.)

Palásthy Ferenc kéziratában egy 1779. és 1812. évi canonica visitatoria hivatkozva idézi az alábbiakat: „A templom a falun kívül, szép helyen, egy dombon fekszik, a falunak mindkét oldalára nézve, könnyen megközelíthető. Körülötte van a temető, régi, már rozoga fallal körülvéve; 1778 óta azonban már nem temetkeznek bele. Hajójának hossza 4 1/2, magassága 2 3/4, szélessége 3 1/6 öl. Tornya és órája nincs, kriptája nem volt soha.“ (Palásthy F., 1974. 39.) Az iménti állításnak némiképp ellentmond az a múlt század végi sírlelet, melyet Palástról küldtek az 1898-as ipolysági történelmi kiállításra, s melyről ezt közölte dr. Czobor Béla művészettörténeti író: „Három kiváló nevezetessége volt még ennek a történelmi kiállításnak, amiről mint kimagasló tárgyakról kell megemlékeznem. Az egyik a palást-h-i sírlelet, amely úgy látszik egy férfi és nő ruhamaradványait képezték. Áll egy nemez-süveg-ből, egy aranyhímzetű főkötőből, aranycsipkék maradványaiból. A XVII.század végéről valók e tárgyak, melyek a múlt évben a palást-h-i templom talaja alatt levő kriptából ásattak ki, és Varjú Sándor rk. Plébános által küldettek be a kiállításra. (Czobor B., 1898. 345.)

A mai palásti vörös téglából épített **szecessziós templom neoromán elemeivel**, külső támpilléreivel és 42 méteres tornyával messziről felhívja magára a figyelmet. A templom a századforduló táján épült Palásthy Pál püspök hathatós támogatásával, s ő is szentelte fel **1898. július 3-án**.

Falai vakolatlanok, a pillérek felületei, az ablakszegélyek, a to-

rony emeletpárkányai és a tetőperem alatt körbefutó széles, fogazott szegély azonban cementbevonatú és világosszürke.

Belső terének kiképzése is figyelemkeltő. A szentély félköríves, a hozzá kapcsolódó keresztboltozatos hajó közepén kiszélesedik. Az ablakokat üvegfestmények díszítik.

A **freskókat** nemrégiben készítette **Ludovít Blaho** besztebányai festő. A diadalíven a Jelenések Könyvében (Apokalipszis) leírt látomásokból örökített meg részleteket a mester. A hosszahajó falsíkjából egy-egy kis kereszthajó nyílik, amelyekben a mellékoltárok láthatók. A kereszthajókat egy kör alakú, üvegdiszítésű ablak zárja. Ezeket színes freskók veszik körül. A déli oldalon a kis Jézus imádását és Jézus Jordán folyóbeli keresztelését látjuk az alábbi felirattal: Venite adoremus Dominum (Jöjjetek, imádjátok az Urat!) Hic est Filius meus dilectus (Íme az én szeretett fiam). Ebből a hajóból nyílik a templom déli kapuja is. A baloldali hajó freskói a Szentlélek eljövételét, illetve Jézust ábrázolják a gyermekek között: Venite ad me omnes (Jöjjetek hozzám mindnyájan!) – Veni Sancte Spiritus (Jöjj Szentlélek Úristen!) felirattal. A főhajó mennyezetének középboltozatára a négy evangelistát (János, Máté, Márk, Lukács) festették. A kórus alatti boltozaton láthatjuk a Palásthyak címerét és a Szent Györgyöt ábrázoló községi címet.

A főoltár képe a templom védőszentjét, sárkányölő **Szent Györgyöt** örökítette meg. A festmény az 1890-es évekből való, **Maria Schöffmann** szignóval. Ugyanő készítette az oldalbejárat fölötti hármas képet is a németalföldi festő, **Weyden Roger van der** (1399-1464) **Keresztrefeszítés** című triptychonja alapján, amely akkor a bécsi Császári Galéria tulajdona volt. A **Veronika kendője** című festmény **Paczka Ferenc** (1856-1925) munkája. Őt Simor

A Palásthy-kastély, ma egyházi iskola

János esztergomi érsek taníttatta Rómában. A képeket (más festményekkel együtt) Palásthy Pál adományozta az egyházközségnek. Köztük van saját portréja is. A berendezési tárgyak

legtöbbje (padok, szószék, gyóntatószék) egyidős az építménnyel.

A nyugatra néző főbejárat fölött torony emelkedik, amely háromszög alakú falmezőkkel végződik. Fölötte magasodik a négylapú bádoggal fedett sisak, keresztrel a csúcsában. A főkapu feletti téglalap alakú kőtábla az építtető nevét örököltette meg.

PALÁSTHY PÁL PÜSPÖK, A TEMPLOM- ÉS ISKOLAÉPÍTŐ FŐPAP

Az előkelő és hírneves Hont megyei Palásthy család később több ágra oszlott, mint már palásti beköltözésük előtt is. Így jutottak el belőlük Abaúj és Zemplén megyébe is. Pál 1825. március 29-én Magyarizséken született. Hittudományi tanulmányait Pesten végezte. 1848-ban szentelték pappá, s már mint „áldozár, a hittudományok iránt különös előszeretettel viseltetett, ideje java részét ezek tanulmányozására fordította“. Tovább képezte magát, és Bécsben szerzett doktori oklevelet. (Honti Lapok, 1898/27. 1.)

Egy ideig a kassai papnevelő intézet lelki igazgatója, 1855-től pedig a pesti egyetemen az erkölcsstan tanára. Ez idő tájt már „az irodalom iránt nemcsak nagy szeretettel viseltetett, hanem annak buzgó művelője is lett“. 1861-ben kiadta kétkötetes erkölcsstanát Teológia Morum Catholica címmel.

1861-től a pesti egyetemen a hittudományi kar dékánja volt; 1871-ben esztergomi kanonokká, 1878-ban pedig címzetes apáttá nevezték ki. 1881-ben nyitrai főesperes lett, s 1886-ban püspökké szentelték. Neve okkal maradt fenn Hont megye történetében is, hisz őt „az egyházi és honfiúi erények hozománya egyaránt ékesíti. S bár a hozománynak minden egyes szeme szépen tündöklök,

mégis talán legragyogóbb gyémánt gyanánt fénylik abban vallásosságát és áldozatkészségét hirdető azon nemes tette, amely az e környéken párját ritkító palásti templomot hozta létre“. (HL., 1898. 7. 5.)

S amint a korabeli megyei sajtóban írták: ő Palást községben „nemcsak a templomot építtette 50 000 forintért, de ezenkívül még más nagy összegű alapítványokkal járult a község szellemi és anyagi jólétének előmozdításához. Így 8 000 forint költséggel oly iskolát emeltetett, mely nagyságával és mintaszerű berendezésével a legnagyobb tanigényeknek is megfelel“. Gondja volt továbbá a püspököknek a palásti plébános és a tanító fizetésének „megjavítására“ is. A plébánia épületét szintén ő javíttatta ki.

A kiváló püspökök szellemi téren is gazdagította Hont megyét. Nemes családainak történetéhez, illetve annak feldolgozásához **A Palásthyak** című háromkötetes munkájával járult hozzá. Munkája a XII. századtól kezdve mintegy ezer okmányt közül a Palásthyak levéltárából. Ezek más családokra vonatkozó anyagot is tartalmaznak, s a helytörténet számára is értékes források, bár helyenként csak kritikai fenntartásokkal kezelhetők. (Csáky K., 1999. 4.)

Palásthy Pál 1899.szeptember 25-én hunyt el Esztergomban. A bazilika altemplomában helyezték örök nyugalomra. Emlékét Palást kegyelettel őrzi. A templom és a volt egyházi iskola falán tábla emlékeztet rá. Portréja pedig ott függ a templomban és az iskolában. Az utóbbi néhány éve a nevét is felvette.

AZ EGYHÁZI ISKOLA ÉS A PALÁSTHY KASTÉLY

Az oktatás kezdete is az egyház nevéhez fűződik Paláston. Az itteni „tanoda“ állapota kapcsán írták a XIX. század közepén, hogy azt 40 fiú és 35 leány látogatja. (Palugyay I., 1855. 625.) Mivel a századforduló táján a tanulók létszáma elérte a kétszázat, s a régi iskola több szempontból is kinőtte kereteit, 1890-ben Palásthy Pál támogatásával felépült a templom közelében a szép új iskola. A fehérre meszelt épület kiemelt oszlopos tornáccával, tágas ter-

A Szentháromság-szobor

meivel, magas ablakival dél felé néz. Alatta pince- és raktárhelyiségek vannak, kelet és nyugat felől pedig lépcsősor vezet a hosszú, mellvédes tornácra, illetve a főbejáráthoz. A bejárat feletti emléktáblán olvasható az alábbi szöveg: „A vallás-erkölcsös és hazafias nevelés és tanítás e hajlékát építette méltóságos és főtisztelendő palásti Palásty Pál hit-tudor, felszentelt püspök és apátúr-főesperes, prímás püspöki helyettes, esztergomi kanonok: a palásti római katolikus hívek kocsifuvar és kézi munka segítségével, saját költségén.

MDCCCCLXXXX.“

Ez idő tájt Wágner János (1850-1929) és Oberth Kálmán (1868-1918) volt az iskola tanítója. Mindkettejük a község újtemetőjében (Sípka-oldal) pihen. **Oberth Kálmánról** sokat olvashatunk az Ipoly-ságon egykor megjelent pedagógiai lapban, a Honti Tanügyben is. Innen értesültünk arról, hogy Oberth sokoldalú, jól felkészült, a közösségért is tevékenykedő „egyszerű, de igazi néptanító“ volt. A gazdasági egyesület megbízásából például már 1912-ben vetítógépes előadást tartott a faluban. (HT. 1912. 3. 4-5) A drégelyi esperesi kerület római katolikus tanítóinak világi elnöke volt, 1912-ben pedig igazgatóvá nevezték ki. 1916-ban „Ő felsége arany érdemkeresztel tüntette ki“. A Honti Tanügyben néhány verse is napvilágot látott.

A század elején 231 diák tanult az iskolában, melynek a község volt a fenntartója. (Borovszky S. szerk. é. n. 215.) Az első világháború előtti palásti tanítók közül a Honti Tanügy hasábjain találkozhatunk még Dankó József, Vinkovich Izabella és Farkas Margit nevével. Arról is olvashatunk, hogy a palásti római katolikus iskola 1914-ben 4000 korona államsegélyt kapott. (HT., 1914. 9-10. 8.)

Az első Csehszlovák Köztársaság ideje alatt a faluban tanított többek közt Dankó Valéria, Piacsek Lajos, Varsányi István és

Varsányiné Bihari Aranka. **Piacsek Lajos** (1896-1971) 1930-ban került Palástra. Sírja a községi temetőben van. Tanár fia Magyarországra került, akinek a faluról írt értékes helytörténeti dolgozatai kéziratban maradtak. **Varsányi István** igazgatótanító a csehszlovák államfordulat után is a toleranciát példázta Paláston. Segítette például az itt maradt szlovákságot abban, hogy 1939 januárjában a Horthy Magyarországon is megnyithassák iskolájukat. „Hálából” aztán őt 1946-ban a csehszlovák állami szervek kiebudálták a faluból.

1992-ben újraindult Paláston a magyar tannyelvű egyházi iskola. A Palásthy Pál Alapítvány segítségével közel egy évtized alatt sikerült új otthonának, a hajdani **Palásthy kastélynak** belső rekonstrukcióját elvégezni. A kastélyt a XVIII. század első harmadában építtette **Palásthy Ferenc** császári tábornok. A munkálatok **1730-ra** fejeződtek be. Ez idő tájt a vármegye is tartott itt közgyűlést. A XIX. század közepétől a kastélyt több család birtokolta, például az Ullmann-Szitnyaiak, a gróf Batthányak, a gróf Esterházyak, Bencze Bálint, Reiter Izidor és báró Berg Miksa. Az épület eredetileg **barokk stílusú** volt, a XIX. század elején **klasszicista stílusú** átalakítást kapott.

A kastély tartozéka közel hat hektárnyi terület volt. Az épület homlokzatával a falu fő útja felé néz. A terepviszonyok miatt két, különböző szintű **függőkert** volt előtte. Az elsőt magas kőfal zárta le. Ez még ma is megvan, a család címere díszíti. Innen pincerendszer vezet az épület alá, melynek északi udvarát egy kőfal szegélyezi egy megmaradt, eredeti fedélszerkezetű **zsindelytetős bástyával** s egy **kőoroszlánt** ábrázoló kapubálvánnyal. Sajnos, az egykori park firkaságaival, szökőkútjával, fürdőmedencéjével, üvegházával, sétányaival szinte teljesen eltűnt. A kastélyt északról, keletről és délről meggondolatlanul felparcellázott és beépített

Palásthy Pál portréja és a család címere a templomban

telkekkel vették körül.

Az **U alaprajzú** kétszintes épület 13 tengelyes, falfelületei nem egysíkúak.

A **középrizalitos** déli homlokzat háromszögletű orommezővel zárul. A kerti homlokzaton a középrizalit a földszinten és az emeleten 3-3, ívelt lezárású ablakkal enyhén előre ugrik. A falkorona fölé magasodó **háromszögű oromzatot** szobrászati elemek díszítik. A háromszög belsejében a **Palásthy család címere** látható. Ezt két kifelé figyelő oroszlán őrzi. A címert a család 1421-ben kapta Zsigmond királytól. A **négyelt pajzs** 1. és 4. mezejében egy-egy örkőrfő látható, szarva közepén keresztel. A 2. és 3. mezőben egy-egy befelé fordított,

kardot tartó könyöklő páncélos kar van, a hajlás felett egy hatágú csillaggal és félholddal. (Az épület homlokzatán lévő címer hibás, mert az egyik kar kifelé fordul.) A baloldali sisakdísz egy pajzsbeli örkőrfő, a jobboldali pedig egy pajzsbeli kar. A háromszög két szárának közepén egy-egy fekvő félkézen könyöklő, a másik kezében kerek pajzsot tartó allegorikus férfi szobrát látni. A szög három csúcsán egy-egy kőváza áll.

A földszint félköríves záródású bejárati kapuja egy közepén kiszélesedő előcsarnokba vezet. Az északi folyosó **dongaboltozatos, lunettákkal** (félhold alakú nyílások) kikepezve. Hasonló bolthajtásosak a földszint termei is. A földszinten található többek közt az **iskolakápolna**, az előcsarnokban pedig a névadó, **Palásthy Pál** arcképét, valamint a rá emlékeztető dokumentumanyagot helyezték el.

Az emeleti rész termei **sima mennyezetűek**, a falakat lezáró **párkányszegéllyel**. A nagyterem falain **stukkódíszítés** látható. Az épületet manzárdtető fedi. (Piacsek L., 1978. 1-7., Sádecky L., 1992., Harminc a kol. 1968.)

NÉPI VALLÁSOSSÁG – SZAKRÁLIS KISEMLÉKEK

Palást évszázadok óta vallásos falu; hitét a mai napig őrzi és ápolja. Templomán és iskoláján kívül kifelé ezt prezentálják szakrális kisémlékei is. Az egyes falurészekben meg a nagy kiterjedésű határban megannyi kő-, pléh- és vaskorpusszal ellátott kereszt, szobor, kápolna, képoszlop látható. Állították ezeket egykor a szentek iránti tiszteletből, hálából vagy fogadalomból, kiengesztelődésből vagy könyörgésük jeleként.

A templom előtti kőfeszületet „a keresztre feszített megváltó imadására” emeltették a palásti hívek 1904-ben. A **gárdonyi temetőben** félkörívesen bádoglemezzel borított fakereszt áll. A **Sipka-oldali** temetőben is áll két ilyen kereszt: az egyik 1920-ból, a másik 1953-ból való. Az új kőfeszület 1991-ben állíttatta Káпка István és neje. A **Kőlyuk alatti keresztet** Saliga Vendel készítette 1935-ben. Ez egy kőlapra épült kovácsolt vaskereszt, vaskorpusszal és felirattal, alatta térdeplő angyallal. Itt volt a falu kútja is, s akik erre mentek a taricsi földekre, vizet merítettek, majd egy fohászt mondtak a keresztnél. A **Sopai-keresztet** Födemes felé állította 12 palásti gazda 1917 táján, amikor megvették a Kelemen-féle földeket. A mostanit Nagy István faragta a régi mintájára. A keresztben lévő vaskorpuszt egy csipkézett, félköríves horganyfedél védi. A **Renneki-keresztet** is a gazdák emelték még az 1800-as években a Templomszőlőnél, a Konyerád mögött. A szép fakereszt pléhkorpusza felett szintén félkörös horganyfedél van. Hasonló stílusú, vaskorpusszal ellátott a Drázgában emelt **Estetői-kereszt**. A **Veres-kereszt** a palásti és a rakoncai határ között áll. A népi emlékezet szerint a török itt húzatta karóba a palásti bírót, Koncz Ambrust, aki ártatlanul halt meg, de önfeláldozó halálával megmentette faluja népét a megtizedeléstől. A **Martini-féle** kereszt állítói szlovákok voltak; 1938-ban emelték a kőfeszületet a faluból kivezető útnál, a nagy kereszteződésben. A **Bába pataki kereszt** nemrégőtől van egy fára függesztve. Valaki úgy találta eldobva, s elhelyezte mai helyén. A **Kálvária-kereszt** az egykori szent helyre emlékeztet a falu feletti dombon. Valamikor nagycsütörtökön estétől ott virrasztottak nagypéntek reggelig. Keresztjáró napokkor általában felkeresték ezeket a kereszteteket. Természetesen csak a legközelebbieket. Általában minden nap másikkhoz mentek (Kálvária, temetők), a templomból indultak, s oda is tértek vissza.

A szentek közül itt is emeltek szobrot **Nep. Szent Jánosnak**, a folyók, a hidak, a vízimolnárok és a halászek védőszentjének, a gyónási titok mártírjának. **A klasszicista kőszobor** ma a faluba vezető főút mentén áll. Valamikor közelebb volt a patakhoz, de a gyakori árvizek miatt továbbvitték innen. **Vendel** az állattartó nép kedvelt szentje. Mivel Palást is gazdag állattartó falu volt, a XIX. század végén itt is emeltek neki egy **barokk-klasszicista** szobrot. A faszobor egy kőtalpon álló, üveges szobortartó fülkében látható, kezében pásztorbottal, előtte fekvő báránnyal. A kőlapon ez a felirat olvasható: Barbes Frigyes. A mai palástiak szerint Vendelnek nem volt fogadott ünnepe, de a régiek emlékeztek rá, hogy egyszer elpusztultak az állatok, s attól fogva Szentháromság vasárnapján sosem ettek húst. Ha a szobor előtt a férfiak elhaladtak, megemelték kalapjukat és mondtak egy fohászt. Az asszonyok pedig olykor elimádkozták a Bagó Márton nyomtatta imádságot (Szép imádság a szent Vendelinushoz, a barmok mindenféle döglეტességek ellen való Patrónushoz).

Szent Orbán tiszteletét egy **képoszlopban** elhelyezett szobor jelzi. Itteni kultusza természetes, hisz szőlőtermő vidékről van szó. A szobrot eredetileg a Drázga-oldalban állították fel, de egy idős ember megharagudott rá, mert lefagyott a szőlője. Mivel a szobrot is ledöntötte, átvitték azt mai helyére, a Hruszó-völgye, a pincék közelébe. Valamikor Orbán-napkor prosocióval jártak ide.

A másik **Szőlőhegyi-kápolnában** a **Fájdalmas Szűz** szobrát helyezték el az alsókiak. A kápolnát 1945-ben emelték, így könyörögve a foglyok hazatéréséért. **A Fájdalmas-kápolna** a Sipka-oldali temetőben áll. Egy szegény asszony, akinek férje a tengerentúlra ment, az 1930-as években állítólag itt látta meg a Szűzanyát. A templom alatt helyezték el a **Fájdalmas Szűz** szobrát. A XVIII. századi **Szentháromság-szobor** későbarokk munka. Jelenlegi kőtalpazatát 1901-ben emeltette Rendek Erzsébet. Régen Szentháromság napján lelkipásztorukkal jöttek ide a hívek, később „csak” előimádkozójával ment a nép. Ha valami baj volt a faluban, mindig kijöttek a szoborhoz imádkozni.

A **Szűz Mária-szive-szobrot** Mikulka István helybeli gyermekeken férfi faragta kőből az 1900-as évek elején. Ez ma is a főút menti háza előtt áll. Mária ünnepkor, Kisaasszonyok még most is megállnak itt az imádkozó asszonyok, akik e napon elzarándokolnak a Palást és Túr között álló **Török-kápolnához**. A klasszicista, négy-

szögletes, falpillérszerű, horgonytorony-fedéllel ellátott kápolnácskát a Palásthy család állíttatta ott, ahol a gyászos ütközetben a magyarok élelmezését biztosító Sbardelatti Ágoston (Dudics János Ágoston, 1550-1552) váci püspök elesett. Egyes források szerint ezt az emléket a XVIII. században emelték (Kiss L., 1992. 5.), mások a XIX.századból származtatják (Súpis pamiatok na Slovensku). A kápolnát 1968-ban emléktáblával jelölték meg a palástiak. Régebben prosocióval jártak ide, a Mária-kongregációs lányok hozták a Lourdes-i Mária-szobrot, melyet azóta a templom melletti **Lourdes-i barlangban** helyezték el.

A nép vallásos buzgóságának egyéb jelei is voltak, illetve vannak. Ezek egyike például a **búcsújárás**. Szentkútra, Selmezbányára. Hontnémetibe, Márianosztrára jártak (járnak) hálából, fogadalomból vagy egyszerűen csak buzgóságból. Volt aki távolabbi helyekre is elzarándokolt. Minden család házában ott függött a **búcsústarisznya**, a Szent kúti-zsák, amelyben vitte magával a zarándok a több napi ételmet, s hozta benne a búcsúban vásárolt kegytárgyakat. Felkeresték a közelben lévő forrásokat, csodakutakat is (Medvekút).

A faluban működik ma is a **Rózsafűzér, Szent József, a Jézus Szíve és a Skapuláré Társulat**. Mindnek megvan a vezetője, ahogy az régen is volt. Valamikor egy-egy palásti több más, a falun kívüli társulatnak is tagja volt. Pásztor Jánosné Péter Erzséber (1901) például „felvétetett” a Szent Kereszt Hadseregébe, a pozsonyi Szent József Haláláról Nevezett Jámbor Társulatba, az Élő Keresztút Társulatba stb. Élő hagyomány lett a faluban a **Szent család-járás az Űrnap körmenet, a rengőzés** (kántálás), **az ostya-hordás**. A mély vallásos élet eredménye a faluból kikerülő több lelkipásztor is: Weisz János, Matyó József, Anton Martinik, Alois Zemanik, Szttyahula László, Szűcs Gyula, Buchna Vilmos, Štefanik Leopold.

A népi vallásosság tulajdonképpen a hivatalos vallás népi tudatformája, kialakulására pedig különösen a katolikus vallás adott teret, még ha olykor fékezett is bizonyos dolgokat. Sok esetben jól megfér egymás mellett a szent és profán. Így maradhatott fenn a **tűz- és fakultusz** továbbélése a **népi gyógyászatban**, **Luca** démonikus nőalakjában egy-egy intelme, a szent és profán elemek keveredése a **kiszehajtásban**, a **farsangi szokásokban** stb. De így keveredtek a hiedelmek és a vallásos szokások a halottal kapcsolatos rítusokban, a lakodalomban vagy a gyermek születésekor. És így maradt fenn a természeti szellemek közül a **bönbönbika**, a természetfeletti erejű lények közül a **boszorkány**, a **rostaforogató asszony** és a **tündéres** hiedelemköre vagy a mitikus lények óriásai. Ezek továbbélése sem csorbította azonban a mai keresztény ember lelkevilágát.

Dr. Csáky Károly PhD.

Irodalom:

- Bakács István: Hont vármegye Mohács előtt, Budapest, 1971.
Borovszky Samu, szerk.: Hont vármegye..., Budapest, é.n. (1907).
Csáky Károly: Isten házai és szolgálói. Dunaszerdahely, 1993.
Csáky Károly: Emlékezés Palásthy Pál püspökre. Remény, 1999, 39.4.1.
Czobor Béla: Három kiállítás. Magyar Művészet, 1898.8.sz., 342-346 l.
Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára IV, Pest, 1851.
Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III. Budapest, 1987.
Gyurgyik László: Magyar mérleg, Pozsony 1994.
Harminc a kol.: Súpis pamiatok na Slovensku I.-III, Bratislava, 1968.
Honti Lapok (Palást kettős ünnepe), 1898.VII.5.IV.é.27.1. 1-2.1.
Honti Tanúgy (Tanúgyi szaklap). Szerk.: Hercsuth Kálmán, Ipolyság III., IV., V., VI., VII., VIII. évf. (1912-1917).
Jekelfalussy József: A magyar korona országainak helynévtára. Budapest, 1892.
Kiss László: Isten szolgálói Paláston, Magyar Vasárnap Kalendárium. Komárom, 1995., 128-130 l.
Kiss László: A palásti csata nagy halottja: Sbardelatti váci püspök. Remény, 1992/31, 5 l.
Kiss László: Bartal Ráfael (1898-1965) emlékezete. Remény, 1997/48, 4 l.
Komáromy András: Palásthy Pál: Palásthyak. Turul, 1890.VIII. köt. 132-138 l.
Palásthy Pál: A Palásthyak I-III, Budapest, 1890-1891.
Palásthy Ferenc: A Bors-nemzetségbeli palásti és keszihercegi Palásthy család története. Kézirat, 1974.
Palugyay Imre, ifj.: Békés, Csanád és Hont vármegyék leírása. Pest 1855.
Piacsek Lajos: A palásti templom. kézirat, 1977.
Piacsek Lajos: A palásti kastély. kézirat, 1978.
Piacsek László: Palásti falurészek Kézirat 1978.
S. Somogyi K.: A magyar korona országaihoz tartozó... Budapest, 1878.
Sádecký Lubomír: Zámer obnovy pamiatky-kaštieľ Plášťovce, Nitra, 1992.
Werbőczy István hármaskönyve, Budapest, 1897.
Zsilka László: Palástok Palástja, Palást, 1996.
Adatközlők:
Nagy Istvánné Nagy Ilona (1934), Hegedűs Lászlóné Matyó Margit (1944), Blaskó István (1929)

Honismereti Kiskönyvtár 182. szám

Kiadja a Komáromi (Komárno) KT Kiadó Kft., a Palásti Egyházközség megbízásából 2002.
Felelős kiadó: Dr. Szénássy Árpád
Munkatárs: Reško Alexander
Fényképek: Szénássy Árpád + Csáky Károly + archív.
Nyomdai előkészítés, nyomás: DOLIS Kft., Bratislava
ISBN 80-88804-46-9

Minden jog fenntartva!

Malá vlastivedná knižnica 182. číslo

Vydáva Vydavateľstvo KT, s.r.o., Komárno, z poverenia r.k. cirkevného zboru v Plášťovciach v r. 2002.
Zodpovedný vydavateľ: Dr.Ing. Árpád Szénássy
Spolupráca: Ing. Alexander Reško
Foto: Á. Szénássy + K. Csáky + archív.
Príprava a tlač: DOLIS, s.r.o., Bratislava
ISBN 80-88804-16-7

Všetky práva vyhradené!

A sorozat kiadványok, megrendelhetők, megvásárolhatók:
Komáromi (Komárno) KT Kiadó Kft., 945 01 Komárno
Mederčská č. 9, Tel.: 035/7700-869

A kastély belső tere

